

~~**Keywords:** viticulture, winemaking, Zakarpatskiy region, regional program of development, efficiency, innovation.~~

УДК 634.8:631.1

В. В. Власов, д-р с.-г. наук, чл.-кор. НААН України,
Л. В. Джабурия, канд. техн. наук,
І. В. Белоус, канд. екон. наук
Національний науковий центр
«Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова»

В. М. Ласкавий, канд. с.-г. наук,
О. Р. Кузьменко, канд. с.-г. наук,
Н. Г. Гетьман, ст. наук. спів.
Інститут олійних культур
Україна

СТАБІЛІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ВИНОГРАДАРСТВА В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ

Стаття присвячена розробці механізму стабілізації і подальшого розвитку виноградарсько-виноробної галузі Запорізької області на основі використання сучасних інноваційних прийомів з метою насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможною продукцією та підвищення її експортного потенціалу.

Ключові слова: виноградарство, виноробство, розвиток, продуктивність, ефективність, інновація, ринок.

Постановка проблеми. Виноградарство та виноробство - традиційні та ефективні галузі агропромислового комплексу України, які завжди грали важливу роль у наповненні державного та місцевих бюджетів. Прийнятні ґрунтово-кліматичні умови південної та центральної частини країни дозволяють вирощувати цінні столові та технічні сорти винограду для використання у свіжому вигляді та для виробництва високоякісних вин та коньяків. [1]

Однак у розвитку виноградарства Запорізької області (як і в цілому по Україні) за останні роки спостерігаються негативні тенденції: скорочуються площі насаджень, зменшуються урожайність і валові збори продукції. Основні причини скорочення площ – старіння насаджень, їх висока зрідженість і відсутність у господарств коштів для їх оновлення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Основні аспекти розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу знайшли відображення у роботах Авідзби А. М., Бузні А. Г., Валушко Г. Г., Власова В. В., Гаркуші О. М., Додонова С. В., Домарецького В. А., Єрмакова О. Ю., Лянного О. Д., Мелешко Л. Ф., Матчиної І. Г., Оганесянца Л. А., Панасюка А. Л., Рибінцева В. О., Соколова В. І., Спектора Я. С., Тулаєвої М. І., Фуркевича В.О., Червена І. І., Черемісної С.Г., Шерера В. О. та ін.

Однак через низку проблем, пов'язаних з реформуванням виноградарсько-виноробної галузі окремих регіонів, визначення стратегії їх подальшого розвитку в умовах міжнародної економічної інтеграції, вимагають більш детального опрацювання.

Метою статті є визначення шляхів стабілізації та подальшого ефективного функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу Запорізької області з метою насичення внутрішнього ринку якісною конкурентоспроможною продукцією, а також підвищення її експортного потенціалу.

Викладення основного матеріалу. Запорізька область традиційно займалась вирощуванням винограду. Внаслідок негативних факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, які мали місце за період 1985-2014 років. В результаті галузь виноградарства в області, як і в інших південних областях України, була занедбана. Так, з табл.1 видно, що площі виноградних насаджень в області, як і в інших південних областях України, значно скоротились.

Таблиця 1

Динаміка змін виноградарсько-виноробної галузі в Запорізькій області

Показник	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2012	2015
Площа, тис. га	2,2	1,8	0,6	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6
У т.ч. у плодоносному віці	1,6	1,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4
Валовий збір, тис. т.	9,0	12,8	3,1	4,7	7,3	5,9	6,1	6,8
Урожайність із площі насаджень у плодоносному віці, ц з 1 га	55,1	86,3	83,4	133,0	190,0	180,1	166,0	170,5

За даними статистичного управління в 2015 році з 600 га насаджень доля сільгосппідприємств становить 300 га та населення (аматорів виноградарів) 300 га, хоча ці цифри дуже занижені і необхідно знайти механізм урахування малих ділянок під насадженнями винограду для більш реалістичного планування розвитку в виноградній галузі.

Науковцями ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова» і співробітниками сектору виноградарства Інституту олійних культур, сумісно з Департаментом агропромислового розвитку Запорізької

області, була розроблена регіональна програма «Виноградарство і виноробство Запорізької області на період до 2025 року».

Основною метою Програми є створення сприятливих умов для призупинення негативних процесів, стабілізації та подальшого розвитку виноградарсько-виноробної галузі, на основі концентрації матеріально-технічних, фінансових та інших ресурсів виробничого і науково-технічного потенціалу; насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможною продукцією та розширення її експортного потенціалу.

Аналіз сучасного стану виноградарства в Запорізькій області свідчить, що інтенсивного розвитку виноградарство набуває в господарствах населення та фермерських господарствах на невеликих площах (від 0,1 до 3-5 га). Попередні розрахунки показали, що в цих господарствах зосереджено більше 1000 га виноградників, здебільшого представлених насадженнями столового винограду, що суттєво впливають на формування ринку винограду в області.

На жаль на сьогоднішній день сільгосп підприємства втрачають свою провідну роль в виноградарстві внаслідок недостатнього фінансового та матеріально-технічного забезпечення, кваліфікованої робочої сили, енергетичних, фінансових та інших резервів.

В зв'язку з цими проблемами в галузі, виробництво винограду на душу населення знизилось до 2,5-3 кг. Щоб довести норму споживання до рекомендованої (10-12 кг) необхідно збільшити виробництво винограду в 3-4 рази. За попередніми розрахунками у Запорізькій області необхідно мати 2 тис. га виноградних насаджень столового напрямку використання різних строків досягання для повноцінного забезпечення населення високовітамінною продукцією, а з урахуванням відпочиваючих в курортній зоні Азовського моря та реалізації винограду в більш північних областях України, цю площу необхідно збільшити вдвічі.

З табл. 2 видно, що при збільшенні площ виноградних насаджень в 2025 році до 2500 га, валовий збір складе 34,2 тис. т винограду.

Такий валовий збір дасть змогу забезпечити вітамінною продукцією населення області, а також відпочиваючих в санаторно-курортній зоні Азовського моря та задовольнити потреби виноробів у сировині.

Одним з негативних факторів, який вплинув на погіршення стану виноградарсько-виноробної галузі – скорочення щорічних посадок нових виноградників в дев'яності роки минулого століття, що суттєво порушило процес відтворення насаджень та обумовило загальне старіння площі насаджень (нині близько 50% виноградників мають вік від 20 років і більше), а також зниження їх продуктивності та погіршення якості продукції.

Таблиця 2

Параметри розвитку виноградарства до 2025 року

Показники	Фактичний обсяг, 2014	Прогнозований обсяг за роки				
		2017	2018	2019	2020	2025
Валовий збір, тис. т	6,7	6,7	6,7	6,7	11,4	34,2
Площі виноградних насаджень, га	770	850	950	1100	1300	2500
Врожайність, ц/га	184	190	190	190	190	190

Великі витрати ручної праці та високий ціновий диспаритет винограду і ресурсів обумовили зростання собівартості винограду та, як наслідок, зниження економічної ефективності галузі, а в останні роки її збитковість. Становище в галузі ускладнюється також внаслідок закладання виноградників рядовим садивним матеріалом низьких санітарно-селекційних категорій, що не дає можливості створювати повноцінні

насадження. Закладання виноградників імпортованими саджанцями не вирішує цю проблему, оскільки даний садивний матеріал в більшості випадків не відповідає екологічним умовам виноградарської зони України та спричиняє збільшення системних захворювань насаджень. Через необґрунтовано низькі закупівельні ціни на виноград і зростання вартості матеріально-технічних ресурсів значна кількість виноградарських підприємств, особливо тих, що не мають своєї переробки, відмовляються від вирощування винограду. Реалізація столового винограду сільгоспідприємств і населення здійснюється здебільшого на ринках в кіосках, в палатках і т. д. Суттєво покращить збут продукції – спорудження оптових сільськогосподарських ринків, де з ланцюга «виробник-покупець» виключиться посередник, що здешевить продукцію виноградарства і збільшить валовий обіг.

Поряд із вищезазначеними чинниками, до основних проблем розвитку галузі слід віднести також значне зниження рівня механізації виробництва, відсутність системи підготовки та перепідготовки кадрів спеціалістів і робітників масових професій та інше.

Продовжує залишатись складною ситуація у виноробній галузі. Негативно впливає на її розвиток наявність протиріч між потребою виноробного виробництва в сировині і можливостями сировинної бази.

Також до негативних чинників слід віднести відсутність контролю за якістю виноробної продукції, що обумовило появу на внутрішньому ринку низькоякісної, фальсифікованої продукції, яка не відповідає вимогам нормативної документації і ставить в нерівні економічні умови виробників. Вимагає вирішення і проблема поступового зменшення імпорту виноматеріалів і вина.

Згідно Програми подолання негативних тенденцій та забезпечення сталого розвитку галузі виноградарства в Запорізькій області буде здійснюватись за наступними напрямками:

1. Відновлення площі насаджень та підвищення врожайності за рахунок сортової структурної перебудови галузі. Враховуючи критичні мінімальні температури області, які повторюються 1-2 рази на десятиріччя виноградні насадження рекомендується закладати сортами з підвищеною морозостійкістю на південних і південно-західних схилах в районах біля Азовського моря та Каховського водосховища. В цих місцевостях дію критичних зимових температур буде пом'якшувати близькість моря та водосховища. За результатами екологічних досліджень в Запорізькій області виділені території для виноградних насаджень за 8 районами з урахуванням ампелоекологічних умов. До 30% насаджень в області рекомендовано закладати в Бердянському районі, де традиційно вирощується виноград. До 15% насаджень буде розташовано в Приморському і Приазовському районах. В Запорізькій області більшість виноградарів вирощують столові сорти винограду, великоплідні, з різноманітною кольоровою гамою, від ранніх до середньопізніх строків досягання. Це сорти селекції інституту ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова», інтродуковані, а також сорти народної селекції.

Ампелоекологічні умови Запоріжжя сприятливі для розкриття потенційних технологічно цінних особливостей технічних сортів винограду. В секторі виноградарства ІЮК НААН за останні роки були випробувані і рекомендовані агровиробникам технічні сорти винограду, такі як: Одеський чорний, Мускат одеський, Подарунок Магарача, Цитронний Магарача, Красень та інші. Ці сорти в нашій агрокліматичній зоні за основними технологічними показниками (накопичення цукрів та органічних кислот, барвні та фенольні речовини) набуває необхідних кондицій для подальшої переробки і рекомендується виробництву для приготування сухих вин і коньячних виноматеріалів, а в окремі аномально спекотні роки для десертних вин. Сортова структура:

- сортами столового напрямку до 60% від загальної площі насаджень, в рамках конвеєру виробництва відносно до еколого-кліматичних умов мікрорайону: дуже ранніх термінів дозрівання — 30%, ранніх — 25%, середніх — 15%, середньо-пізніх — 15% і пізніх — 15%;

- технічними сортами шампанського напрямку (Аліготе, Сухолиманський білий, група Совіньон) - до 5% від загальної площі;
- технічними білими сортами (в т.ч. мускатними та коньячного напрямку) — 25-30% від загальної площі;
- технічними червоними сортами (в т.ч. мускатними) — 5%;
- сортами нової селекції з груповою стійкістю до абіотичних і біотичних факторів середовища — 15-20% (Мускат одеський, Ярило, Загрей, Ароматний, Одеський жемчуг, Чарівний та ін.).

2. Вікова структурна перебудова передбачає оновлення близько 60% наявних промислових виноградних насаджень (в найближчі 10 років необхідно буде перезакласти старі малопродуктивні насадження на площі близько 2 тис. га, що складає більше половини всіх існуючих виноградників області).

3. Оптимізація розміщення виноградних насаджень на основі детального урахування екологічних умов, територій (рельєфу, ґрунтового покриву, мікроклімату). При виборі території під насадження також слід враховувати ґрунтові особливості, які значною мірою впливають на кількість та якість врожаю, а саме: гранулометричний склад, запаси гумусу, вміст активних карбонатів, щільність, твердість, близькість залягання ґрунтових вод. Не менш важливим питанням є наявність матеріальних і трудових ресурсів. При розміщенні виноградників необхідно враховувати:

- мікрональну закладку насаджень;
- морозостійкість та зимостійкість сортів;
- придатність підщеп до ґрунтових особливостей;
- відповідну експозицію та стрімкість схилів;
- покращення стану навколишнього середовища шляхом впровадження біометодів та енергоресурсозберігаючих технологій догляду за насадженнями.

4. Створення та ведення кадастру виноградників, який базується на методах комплексної ампелоекологічної оцінки території з визначенням координат ділянки (ідентифікацією на місцевості) та використанням сучасних технологій ГІС.

5. Проведення постійного моніторингу стану виноградних насаджень спеціалістами наукових установ з метою надання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо застосування комплексу необхідних агротехнічних заходів. Впровадження прогресивних технологій закладання і догляду за насадженнями. Проведення моніторингу фітосанітарного стану насаджень та впровадження інтегрованої системи захисних заходів проти шкідників і захворювань.

6. Реконструкція виноградників та закладання нових насаджень передбачають в подальшому використання тільки сертифікованого садивного матеріалу. В агрокліматичній зоні Запорізької області застосовуються морозо- та філоксеростійкі підщепи: РхР-101-14, БхР Кобер 5ББ, БхР СО-4 в залежності від відсотку рухомого вапна в ґрунті. Щеплені саджанці для потреб виноградарів Запорізької області вирощує АФ «Білозерський» Херсонської обл. В перспективі необхідно налагодити виробництво сертифікованого посадкового матеріалу в Запорізькій області. Зміцнення матеріально-технічної бази виноградних розсадників, що сприятиме збільшенню виробництва сертифікованого садивного матеріалу. Налагодження виробництва машин та знарядь для виноградарства і розсадництва на промислових підприємствах області та стимулювання придбання товаровиробниками виноградарської техніки.

7. Здешевлення кредитів на придбання матеріально-технічних ресурсів для виноградарства, будівництва, модернізації і реконструкції об'єктів переробки винограду, створення інфраструктури для зберігання винограду у свіжому вигляді.

Здійснення передбачених Програмою заходів забезпечить досягнення таких параметрів розвитку виноградарства в сільськогосподарських підприємствах області (табл. 3, 4):

Таблиця 3

**Параметри розвитку виноградарства в підприємствах
Запорізької області до 2025 року**

Роки	Посадка, тис. га	Розкорчування тис. га	Загальна площа, тис. га	У т. ч. плодоносних, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	У т. ч	
							технічні сорти	столові сорти
У середньому за 2010-2014 рр. (факт)	-	-	0,77	0,4	190	6,7	-	-
2016 (план)	-	-	0,77	0,4	190	6,7	-	-
Прогноз								
2017	0,2	0,1	0,85	0,4	190	6,7	2,7	4,0
2018	0,2	0,1	0,95	0,4	190	6,7	2,7	4,0
2019	0,3	0,17	1,1	0,4	190	6,7	2,7	4,0
В середньому за рік	0,23	0,13	0,95	0,4	190	6,7	2,7	4,0
2020	0,2	-	1,3	0,6	190	11,4	3,4	7,0
2021	0,2	-	1,5	0,8	190	15,2	5,0	10,2
2022	0,3	-	1,8	1,1	190	20,9	7,9	13,0
2023	0,2	-	2,0	1,3	190	24,7	8,7	16,0
2024	0,2	-	2,2	1,5	190	28,5	8,5	20,0
2025	0,3	-	2,5	1,8	190	34,2	10,0	24,2
В середньому за рік	0,23	-	1,9	1,18	190	22,4	7,0	15,4
Всього за 2016- 2025 рр.	2,1	-	-	-	-	-	-	-
В середньому за рік	0,23	0,044	-	-	-	-	-	-

Таблиця 4

Економічні показники розвитку виноградарства до 2025 року

Показники	2010-2015 (в серед- му за рік)	Прогноз				
		2017	2018	2019	В середньому за рік	
					2020-2022	2023-2025
1	2	3	4	5	6	7
Загальна площа, тис. Га.	0,77	0,85	0,95	1,1	1,53	2,23
Плодоносна площа, тис. Га.	0,4	0,4	0,4	0,4	0,83	1,43
Валовий збір, тис. Т.	6,7	6,7	6,7	6,7	15,8	29,1
Урожайність, ц/га	190	190	190	190	190	190
Реалізовано продукції, тис. Т.	0,12	3,0	4,0	4,0	12,0	25,0
Собівартість реалізованої продукції, млн. грн.	0,52	18,0	24,4	24,8	74,4	175,0

1	2	3	4	5	6	7
Собівартість 1ц продукції, грн.	480	600	610	620	650	700
Ціна реалізації 1ц, грн.	357	800	900	900	950	1000
Виручка від реалізації, млн. грн.	0,38	24,0	36,0	36,0	114,0	250,0
Прибуток, млн. грн.	-0,14	6,0	11,6	11,2	39,6	75,0
Прибуток на 1ц, грн.	-123,0	200,0	280,0	280,0	300,0	300,0
Прибуток на 1 га, грн.	-350,0	15000	29000,0	28000,0	47711,0	52447,6
Вартість товарної продукції на 1 га, грн.	950,0	60000,0	90,000	90000,0	137349,2	174825,2
Рівень рентабельності, %	-26,9	33,3	47,5	45,2	53,2	43,0

– створення нових інтенсивних насаджень з врахуванням екологічних факторів територій та доведення загальної площі виноградників у 2025 році до 2,5 тис. га. Прогноз наявності площ виноградних насаджень за районами області до 2025 року наведено в табл. 5;

Таблиця 5

**Прогноз посадки, розкорчування та наявності виноградників за районами
Запорізької області на кінець 2025 року**

№ п/п	Райони	Загальна площа виноградників на початок 2016 р., га	Протягом 2017-2025 рр.		Загальна площа на кінець 2025 р.
			Закладання насаджень, га	Розкорчування насаджень, га	
1	Бердянський	74,1	700,0	30,0	744,1
2	Вільнянський	7,0	20,0	2,0	25,0
3	Василівський	10,0	100,0	1,0	109,0
4	Вел.-Білозірський	8,0	100,0	2,0	106,0
3	Гуляйпільський	1,0	5,0	0,5	5,5
4	Запорізький	420,0	700,0	188,0	932,0
5	Кам'янсько-Дніпровський	20,0	300,0	10,0	310,0
6	Мелітопольський	1,0	90,0	0,5	90,5
7	Михайлівський	21,4	150,0	8,0	163,4
8	Оріхівський	3,0	7,0	1,0	9,0
9	Пологівський	7,4	20,0	2,1	25,3
10	Приазовський	145,0	330,0	60,0	415,0
11	Приморський	27,0	225,0	13,0	239,0
12	Чернігівський	5,0	7,0	2,0	10,0
13	Якимівський	20,0	100,0	8,0	112,0
14	м. Бердянськ	0,3	10,0	0,1	10,2
	Всього, тис. га.	0,77	2,86	0,36	3,3

Висновки.

Програма реорганізації галузі, яка пропонується, дозволить створити прийнятні умови для її стабілізації та подальшого ефективного функціонування з метою насичення внутрішнього ринку якісною конкурентоспроможною продукцією, а також підвищення її експортного потенціалу.

Використаних джерел

1. Белоус І. В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок: монографія [Текст] / І. В. Белоус. – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова», 2015. – 204 с.
2. Белоус І. В. Інноваційний розвиток галузі виноградарства України як складова ефективної інтеграції її у світовий економічний простір [Текст] / І. В. Белоус // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – Одеса. – 2009. – № 13. – С. 7-15.
3. Власов В. В. Ампелоекологічні дослідження як один із кроків поліпшення виноградарської галузі в Україні [Текст] / В. В. Власов, Ю. Ю. Булаєва // Виноградарство і виноробство: міжв. тем. наук. зб. – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім. В. Є. Таїрова», 2010. – Вип. 47. – С. 24-27.
4. Власов В. В. Проблеми виноградарства України і аналіз напрямів їх вирішення [Текст] / В. В. Власов, Л. П. Гінгін // Аграрний вісник Причорномор'я: зб. наук. праць. – Одеса: ОДАУ. – 2012.
5. Белоус І. В. Проблеми економіки та управління національним господарством [Текст] / І. В. Белоус // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. . – Одеса-Ялта, 2013.

В. В. Власов, Л. В. Джабурія, І. В. Белоус, В. М. Ласкавий, О. Р. Кузьменко, Н. Г. Гетьман

Стабилизация и развитие виноградарства в Запорожской области на период до 2025 года

Статья посвящена разработке механизма стабилизации и дальнейшего развития виноградарско-винодельческой отрасли Запорожской области на основе использования современных инновационных приемов с целью насыщения внутреннего продовольственного рынка конкурентоспособной продукцией и повышения ее экспортного потенциала.

Ключевые слова: Виноградарство, виноделие, развитие, производительность, эффективность, инновации, рынок.

V. V. Vlasov, L. V. Dzhaburia, I.V. Belous, V. M. Laskaviy, Kuzmenko O. P., Getman N. G.

Stabilization and development of Zaporozhye viticulture and winemaking for the period until 2025

The article is devoted to developing the mechanism of stabilization and further development of viticulture – wine industry Zaporozhskiy region through the use of modern innovative techniques with the aim of saturation of the domestic foodmarket competitive products and increase its export potential.

Keywords: viticulture, winemaking, development, performance, efficiency, innovation, market.